

Értékek alakulása

Az értékek kialakulása, mibenléte



D1 VISELKEDESKULTÚRA

Mikor Csónakos meglátta a három összefogódzott kis legényt, örömeiben a szájába vette két ujját, és egy akkorát füttyölt, mint valami gőzmozdony. Ez a fütty különben az ő különlegessége volt. Ezt nem tudta utána csinálni senki a negyedikben, sőt az egész gimnáziumban alig volt néhány fiú, aki ezt a kocsisfüttyöt értette volna. Mindössze talán csak Cinderről, az önképzőkör elnökéről tudták, hogy tud ilyen módon füttyölni, de Cinder csak addig füttyölt, amíg az önképzőkör elnökévé nem lett. Azontúl Cinder többé nem vette az ujját a szájába. Az önképzőkör elnökéhez, aki minden szerdán a magyar tanár mellett ült a katedrán, ez nem illett volna.

Tehát süvített egyet Csónakos. A fiúk odaértek hozzá és megállottak a csoportban, az utca közepén.

Csónakos a kis szőke Nemecekhez fordult:

– Nekik még nem mondtad el?

– Nem – mondta Nemecek.

A többi mind egyszerre kérdezte:

– Mit?

Csónakos felelt a kis szőke helyett:

– A Múziumban tegnap megint *einstandot* csináltak!

– Kik?

– Hát a Pásztorok. A két Pásztor.

Nagy csönd lett erre.

Ehhez tudni kell, mi az az *einstand*. Ez különleges pesti gyerekszó. Mikor valamelyik erősebb fiú golyózni, tollazni vagy szentjánoskenyér-magba – pesti nyelven: *boxenliebe* – játszani lát magánál gyöngébbet s a játékot el akarja venni tőlük, akkor azt mondja: *einstand*. Ez a csúf német szó azt jelenti, hogy az erős fiú hadizsákmánynak nyilvánítja a golyót, és aki ellenállni merészel, azzal szemben erőszakot fog használni. Az *einstand* tehát hadüzenet is. Egyszersmind ostromállapotnak, az erőszaknak, az ököljognak és a kalózuromnak rövid, de velős kijelentése.

Csele szólalt meg elsőnek. Borzadva mondta a finom Csele:

– *Einstandot* csináltak?

– Azt – mondta erre nekibátorodva a kis Nemecek, miután látta, hogy a dolog milyen hatást tett.

Most Geréb fakadt ki:

– Ezt nem lehet tovább tűrni! Én már régen mondom, hogy kell valamit csinálni, de Boka mindig savanyú pofákat vág. Ha nem csinálunk semmit, még meg is vernek bennünket.

Csónakos a szájába vette a két ujját annak jeléül, hogy most füttyölni fog örömeiben. Ő minden forradalomhoz kész volt örömmel csatlakozni. De Boka lefogta a kezét:

– Ne süketíts meg – szólta rá. És komolyan kérdezte a kis szőkétől:

– Hát hogy történt?

– Az *einstand*?

– Az. Mikor volt?

– Tegnap délután.

– Hol?

– A múziumban.

A Múzeum-kertet hívják így.

– Hát mondd el, úgy, ahogy volt, de pontosan úgy, ahogy volt, mert nekünk az igazat kell tudnunk, ha csinálni akarunk valamit...

A kis Nemecek izgatott volt, mikor érezte, hogy egy fontos dolog középpontjává válik. Ez ritkán esett meg vele. Nemecek mindenkinek levegő volt. Se nem osztott, se nem

szorzott, mint az *egy* számtanban. Senki sem törődött vele. Jelentéktelen kis sovány fiú volt, gyöngye gyerek. És talán éppen ez tette alkalmassá arra, hogy jó legyen áldozatnak. Elkezdett beszélni s a fiúk összedugták a fejüket.

– Úgy volt – mondotta –, hogy ebéd után kimentünk a múziumba, a Weisz meg én, meg Richter, meg a Kolnay, meg a Barabás.

Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*

D2 MÁSSÁG

Mindnyájan hallgattak és Geréb lesütötte a szemét. Áts Feri fölállott:

– Ha gyáva vagy, eridj haza!

Villogó szemmel mondta ezt Gerébnek. És Geréb e pillanatban nagyon megijedt. Érezte, hogy ha most a vörösingesek kitessékelik maguk közül, akkor már igazán nincs helye ezen a világon. Hát fölemelte a fejét és bátor hangon próbált beszélni:

– Nem vagyok gyáva! Veletek vagyok, veletek tartok, hűséget fogadok nektek!

– Ez már beszéd – mondta Áts, de az arcán látszott, hogy nem rokonszenvezik a jövővénnyel. – Ha velünk akarsz maradni, leteszed a fogadalmat a mi törvényeinkre.

– Szívesen – mondta Geréb és föllélegzett.

– Adj hát kezet. – Kezet fogtak.

– Mostantól kezdve hadnagyi rangod van nálunk. Szebenics majd neked is ad lándzsát és tomahawkot s beírja a nevedet a titkos névsorba. És most hallgass ide. Nem lehet halogatni a dolgot. A támadás napját holnapra tűzöm ki. Holnap délután valamennyien itt gyülekezünk. A csapat fele a Mária utca felől megy be és elfoglalja az erődöket. A csapat másik felének te fogod kinyitni a Pál utcai kiskaput s ez a rész ki fogja kergetni a grundbelieket onnan, vagy ha a farakások közé menekülnek, akkor az erődökből támadják meg őket a többiek. Nekünk labdaterület kell. És ezt meg fogjuk szerezni, bármi történjék is!

Mindenki fölugrott.

– Éljen! – kiáltották mind a vörösingesek és lándzsáikat a magasba emelték.

A vezér csöndet intett.

– Még meg kell tőled kérdezniem valamit. Nem gondolod, hogy a Pál utcaiak sejtik, hogy te hozzánk tartozol?

– Nem hinném – felelte az új hadnagy. – Még ha itt is volt valaki közülük a múltkor, mikor a piros cédulát a fára tűzték, nem láthatott a sötétben.

– Tehát nyugodtan mehetsz közéjük holnap délután?

– Nyugodtan.

– Nem fognak gyanítani semmit?

– Nem. És ha gyanítanak is valamit, nem merne szólni egyik sem, mert mind fél tőlem. Nincs azok közt egy bátor fiú sem!

Egy éles hang vágott egyszerre közbe:

– Dehogynincs!

Körülnéztek. Áts Feri meglepetten kérdezte:

– Ki szólt?

Senki sem felelt. És az éles hang újra megszólalt:

– Dehogynincs!

Most már világosan hallották, hogy a hang a nagy fa tetejéről jött. S rögtön ezután zörögni kezdtek az ágak, recsegett-ropogott valami a nagy fa lombjai közt, s egy pillanat múlva egy kis szőke fiú mászott le a fáról. Mikor az utolsó ágról a földre ugrott, nyugodtan letisztogatta a ruháját, megállott egyenesen, mint a cövek és farkasszemet nézett a vörösingesek ámuló csapatjával. Senki se szólt egy szót sem, úgy meglepett mindenkit ez a váratlanul idetoppant kis vendég.

Geréb elsápadt.

– Nemecek! – mondja ijedten.

És a kis szőke felelt is.

– Igen, Nemecek. Én vagyok. És ne kutassák, hogy ki lopta el a Pál utcai zászlót a fegyvertárból, mert azt én loptam el. Itt van, ni. Nekem van az a kis lábam, ami még a Wendauer lábánál is kisebb. És nem szóltam volna, fenn maradhattam volna a fa tetején, amíg maguk mind el nem mentek volna, hiszen ott gubbaszkodtam már fél négy óta. De mikor Geréb azt mondta, hogy köztünk nincs egy se, aki bátor volna, hát akkor gondoltam:

„Megállj, majd én megmutatom neked, hogy akad még a Pál utcaiak közt is bátor fiú, ha nem más hát a Nemecek, a közlegény!” Itt vagyok kérem, kihallgattam az egész tanácskozást, visszaloptam a zászlóncat, most tessék csináljanak velem amit akarnak, verjenek meg, csavarják ki a kezemből a zászlót, mert magamtól ugyan oda nem adom. Tessék, tessék, csak rajta! Hiszen én egyedül vagyok, maguk meg tízen vannak...

– Megállj! Ne bántsátok.

A Pásztorok csudálkozva néztek a vezérre.

– Ne bántsátok – mondta ez. – Ez a fiú tetszik nekem! Bátor fiú vagy, Nemecek, vagy ahogy hívnak. Itt a kezem. Csapj fel közénk vörösingesnek!

Nemecek tagadólag rázta a fejét:

– Nem én! – mondta dacosan.

Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*

D3 CSALÁDI VISZÁLY

Másnap reggel öt óra tájban különös zajra ébredtem: mintha valaki szabályos időközben nagy hatóerejű robbanótöltetekkel bombázná a kertünket. Minthogy azonban ez a feltevés valószínűtlennek tetszett, törni kezdtem a fejemet, hogy vajon mi is lehet a zaj forrása. Az ajtócsapkodás meg az elmotyogott szitkok tanúsága szerint családom többi tagja is ezen töprengett. Kihajoltam az ablakon, és szemügyre vettem kertünket. A pitymallat szűrt fényénél is láttam, hogy a garázs hánykolódik, akár a viharos tengeren a hajó, Hortense pedig azon az egyszerű módon próbálta tudomásunkra juttatni, hogy megéhezett, hogy neki-neki ront a garázsajtónak. Örült gyorsasággal lerohantam, s egy jó adag szénával meg némi aprított zabbal és sárgarépával igyekeztem Hortense-et jobb belátásra bírni.

– Ha szabad érdeklődnöm – tudakolta reggelinél a bátyám, miközben roppant barátságatlanul mért végig –, mit zártál a garázsba?

Mielőtt egy szóval is tagadhattam volna, hogy bármiről is tudomással bírnék, ami a garázsban történik, mama idegesen védelmemre sietett.

– Csak egy apró szarvasborjú, drágám – mondta. – Igyál még egy csésze teát.

– Nem hangzik valami aprónak – vélte Larry. – Inkább úgy tűnik, mintha Mr. Rochester neje lépett volna működésbe.

– Annyira szelíd! – folytatta mama. – És valósággal imádja Gerryt.

– Hát akkor egyedül áll ezzel a vonzalommal – közölte Larry. – Én annyit mondok, ne engedjétek a nyomorult jószágot a közelembe. Elég nehéz az élet akkor is, ha nem kószálnak rénszarvascsordák a kertben.

Népszerűségi mutatóm a mélypontra zuhant azon a héten. Selyemmajmom kora reggel megpróbált beszállni Larry ágyába, s amikor kiebrudalták, megharapta bátyám fülét. Szarkáim egy egész sort felszaggattak Leslie bátyám féltő gonddal ápolt paradicsompalántái közül, egyik vízisiklóm megszökött, és Margo nővérem bukkant rá – fertelmes sikoltozás közepette – a díványpárnák mögött. Eltökéltem hát, hogy Hortense-et tíz lépés távolságra tartom a családomtól. Ebbéli reményem azonban kérészetűnek bizonyult.

Ama ritka angol nyári napok egyikén, midőn észrevehetően süt a nap, mamát annyira elragadta a jelenség, hogy úgy döntött: délutáni teáinkat a kertben fogjuk elkölteni. Amikor tehát Hortense meg én hazaérkeztünk a golfpályán tett sétánkból, bájos látvány tárult szemünk elé: a család fekvőszékben csoportosult a zsúrkocsi körül, azon pedig az uzsonna megannyi kelléke helyezkedett el: szendvicsek, szilváslepény s jókora tálakban tejszínhabos eper. A ház mögül előbukkantomban kissé meghökkentett a családom idilli látványa. Nem úgy azonban Hortense-et, aki egyetlen pillantással felmérte a szint. Megállapította, hogy közte és a garázs nyújtotta biztos menedék között idomtalan és minden bizonytalansággal veszedelmes, négykerekű ellenség tornyosul – mármint a zsúrkocsi. Kétségtelen, vélte: itt csupán egy a teendő. Csatakiáltás gyanánt hevesen elbődült, fejét lesunyta, és támadásba lendült, ezenközben kitépve kezemből a pórázt. Derékon kapta a zsúrkocsit, agancsa beleakadt az uzsonna tartozékaiba, és a szélrózsa minden irányába repítette az egész hóbelevancot.

Családom abszolút mozgásképtelen volt, lévén felettébb nehéz egy fekvőszékből vilámsebesen kikelni, mégoly súlyos válsághelyzet esetén is. Következésképp mama leforrázta magát teával, nővéremre ráborult az uborkás szendvics, Larry és Leslie pedig testvériesen megosztozott a tejszínhabos eperfürdő áldásain.

– Kész! A pohár kicsordult! – üvöltötte Larry, miközben nadrágjáról igyekezett lesöpörni a szétfreccsent epreket. – Takarítsd el innen ezt a nyomorult dögöt, de azonnal, hallod?

– Ejnye. Ejnye édesem! Milyen csúnya szavakat használsz – lépett közbe békítőleg a mama. – Kis baleset volt. Az a szegény állat igazán nem tehet róla.

– Nem tehet róla? Nem tehet róla?! – hörögte szederjesen Larry.

Reszketeg ujját Hortense-re szegezte, akit némileg megdöbbenett az általa keltett zűrzavar. Ártatlan képpel állt ott, agancsáról úgy csüngött az abrosz, mint holmi menyasszonyi fátyol.